

УДК 352.07:316.454.4

DOI

Сергій ГУНЬКО

координатор регіонального компонента, Фонд Східна Європа | швейцарсько-українська програма EGAP, магістр спеціальності 231 Соціальна робота кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0009-0001-4513-6759

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Олена КАРПЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.31>

Бібліографічний опис статті: Гунько, С., Лях, Т., Карпенко, О. (2023). Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Ввічливість. Humanitas*, 2, 218–224, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32>.

ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ ГРОМАДИ

Ключовим завданням державної політики у сфері місцевого самоврядування є активізація процесів об'єднання територіальних громад без примусу і з власної волі. І саме створення соціокультурного простору задля подолання деякої відчуженості мешканців різних населених пунктів і створення засад для їх консолідації є одним із проблемних питань, з якими стикаються наразі фахівці при реалізації процесів добровільного об'єднання.

Важливим інструментом для вирішення зазначеного питання є створення загального для всіх мешканців територіальної громади комунікаційного простору, який забезпечуватиме реалізацію консолідуючої, об'єднуючої функції. Саме, громадський простір може бути місцем, яке знаходиться у власності громади або у вільному доступі і пристосоване для користування мешканцями. Кожен громадський простір має власні просторові, історичні, природні, соціально-економічні особливості.

Вивчення питання соціальної згуртованості територіальної громади є особливо актуальним на сучасному етапі науково-теоретичних досліджень місцевого самоврядування та становлення нашої держави.

Статтю присвячено особливостям створення та розвитку публічного простору як інструменту згуртованості територіальної громади. Зазначено, що публічний простір є складовою простору територіальної громади, який є відкритим та доступним для мешканців громади. Ключовою функцією публічного простору територіальної громади визначено формування, розвиток та використання потенціалу соціальних комунікацій. Автори зазначають, що в сучасних умовах підвищення соціальної згуртованості територіальних громад є одним з найважливіших напрямків діяльності для української влади.

Ефективний розвиток територіальних громад вимагає активної взаємодії та співпраці усіх сторін, залучених до соціального діалогу, а насамперед активної участі громадськості у прийнятті важливих рішень, управлінні різними аспектами життя та діяльності громади, виробленні стратегії розвитку. Варто наголосити, що ключовими характеристиками особистості з активною життєвою позицією є громадська активність; участь у прийнятті рішень та відповідальність за їхню доцільність; дії на засадах дотримання принципів рівності, справедливості.

Ключові слова: територіальна громада, публічний простір, згуртованість громади, прийняття рішень.

Serhii GUNKO

Regional Component Coordinator, East Europe Foundation | the E-Governance for Accountability and Participation Program (EGAP), master of specialty 231 Social work at Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0001-4513-6759

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Associate Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Olena KARPENKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-6715-2899

Scopus Author ID: 57287160700

To cite this article: Gunko, S., Liakh, T., Karpenko, O. (2023). Publichnyy prostir yak instrument z-hurtovanosti hromady [Public space as a tool of community cohesion]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 218–224, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32>

PUBLIC SPACE AS A TOOL OF COMMUNITY COHESION

The key task of state policy in the field of local self-government is the acceleration of processes for the voluntary consolidation of territorial communities without coercion. The creation of a sociocultural space to overcome some alienation among residents of different settlements and establish the foundations for their consolidation is one of the problematic issues faced by experts in the implementation of voluntary consolidation processes.

An important instrument for addressing this issue is the creation of a common communication space for all residents of the territorial community, which will facilitate the implementation of a consolidating and unifying function. Specifically, public space can be owned by the community or freely accessible and adapted for use by residents. Each public space has its own spatial, historical, natural, and socio-economic characteristics.

The study of social cohesion in territorial communities is particularly relevant in the current stage of scientific-theoretical research on local self-government and the formation of our state.

This article is devoted to the peculiarities of creating and developing public space as a tool for cohesion in territorial communities. It is noted that public space is an integral part of the space of the territorial community, which is open and accessible to community residents. The key function of public space in the territorial community is identified as the formation, development, and utilization of the potential of social communication. The authors emphasize that in modern conditions, increasing social cohesion in territorial communities is one of the most important directions of activity for the Ukrainian government.

The effective development of territorial communities requires active interaction and cooperation of all parties involved in social dialogue, primarily the active participation of the public in making important decisions, managing various aspects of community life and activities, and developing a development strategy. It is worth emphasizing that key characteristics of individuals with an active life position include civic activity, participation in decision-making, and responsibility for their appropriateness, as well as actions based on the principles of equality and justice.

Key words: territorial community, public space, community cohesion, decision-making.

Постановка проблеми. Ключовим завданням державної політики у сфері місцевого самоврядування є активізація процесів об'єднання територіальних громад без примусу і з власної волі (Концепція реформування, 2014). І саме створення соціокуль-

турного простору задля подолання деякої відчуженості мешканців різних населених пунктів і створення засад для їх консолідації є одним із проблемних питань, з якими стикаються наразі фахівці при реалізації процесів добровільного об'єднання.

Ключовим інструментом для вирішення зазначеного питання є створення загального для всіх мешканці територіальної громади комунікаційного простору, який забезпечуватиме реалізацію консолідуючої, об'єднуючої функції. Саме, громадський простір може бути місцем, яке знаходиться у власності громади або у вільному доступі і пристосоване для користування мешканцями. Кожен громадський простір має власні просторові, історичні, природні, соціально-економічні особливості.

Зазвичай, публічні простори сприймаються як окремі самостійні одиниці. Однак, якщо розглядати його у контексті громади, відкривається багатий потенціал, а публічний простір набуває ключового та важливого значення для громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розвиток місцевого самоврядування і територіальних громад як суб'єктів його здійснення досліджували Т. Василевська, Н. Гринчук, М. Перепелиця; особливості соціальної роботи у територіальній громаді вивчала О. Безпалько, Т. Семигіна, А. Слозанська; системному аналізу особливостей формування та функціонування територіальних громад в Україні як нових локальних соціальних спільнот присвячені наукові праці О. Дейнеко; питання соціальної згуртованості молоді як ресурсу розвитку громади є предметом наукових пошуків А. Котелевець, Я. Мартинюк; соціальну згуртованість та розбудову спроможностей в українських громадах розглядав В. Кучереносов; питання оцінки територіальною громадою власних потреб досліджувалися М. Лехолетовою, Т. Лях, Т. Спіріною; теоретичні аспекти соціальної згуртованості та соціального капіталу і можливості їх взаємозв'язку представлено у наукових працях А. Гриненко, В. Кирилюк.

Український дослідник М. Грищенко, вивчав поняття публічного простору міста з соціологічної точки зору; О. Котуковим досліджуються поняття «публічність», «публічний простір», «публічно політичний простір»; обґрунтуванню підходів до концептуалізації публічного простору у процесах консолідації територіальних громад присвячені наукові праці В. Колтуна. Здійснений аналіз наукових праць підтверджує актуальність питання публічного простору, однак, науковці розглядають його, переважно, з точки зору соціології, культурології, архітектури, урбаністики.

Метою статті є визначення особливостей створення публічного простору, як соціального середовища задля активізації територіальної громади та сприяння ініціативності членів громади.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний досвід засвідчує, що якісний розвиток територіальних громад вимагає активної взаємодії та співпраці усіх сторін, залучених до соціального діалогу, а насамперед активної участі громадськості у прийнятті важливих рішень, управлінні різними аспектами життя та діяльності громади, виробленні стратегії розвитку. Варто наголосити на ключових характеристиках особистості з активною життєвою позицією: громадська активність; участь у прийнятті ефективних та виважених рішень та відповідальність за їхню доцільність й обґрунтованість; дії на засадах дотримання принципів рівності, справедливості (Спіріна, 2022). Отож, активний громадянин є особою, яка має бажання бути залученою до процесу прийняття рішень на рівні територіальної громади, усвідомлює відповідальність за справедливість цих рішень, їхній вплив на становлення та розвиток територіальної громади (Горин, 2022).

Досліджуючи підходи до визначення громади, Х. Патицька наводить авторське визначення територіальної громади, акцентуючи увагу на необхідності забезпечення інтересів кожного мешканця територіальної громади (Патицька, 2014). Л. Бенюк вивчає питання становлення та розвитку територіальної громади з точки зору соціальної спільноти, самостійної одиниці адміністративно-територіального устрою та суб'єкта місцевого самоврядування (Бенюк, 2018). Водночас, І. Тимечко наголошує на спільних ресурсах мешканців територіальної громади, вказуючи на необхідність активної участі у вирішенні питань її життєдіяльності (Тимечко, 2017). Проаналізувавши законодавчо-нормативні документи можемо зазначити, що територіальна громада: наділена правами щодо вирішення питань місцевого значення (Конституція України, 1996); є компонентом та основним носієм функцій і повноважень системи місцевого самоврядування (Про місцеве самоврядування, 1997); складає територіальні засади для реалізації місцевого самоврядування її мешканців (Про затвердження Методики, 2015).

Українська вчена О. Безпалько вважає, що розвиток території наділений певними функціями: бюджетно-фінансова; інвестиційна; інформаційна; нормотворча; планування; управління ресурсним потенціалом; розвиток місцевої інфраструктури; управління майном, що належить територіальній громаді; управління мережею закладів соціальної сфери (Безпалько, 2019).

Соціально-політичні зміни, що відбуваються в державі, реформа адміністративно-територіального устрою, децентралізація влади, створення територіальних громад й делегування повноважень між органами влади та місцевого самоврядування є чинниками, що сприяють розвитку та становленню соціальної роботи на місцевому рівні. Важливим аспектом прийняття відповідальних управлінських рішень для успішного розвитку територіальних громад є необхідність оцінки власних потреб та можливостей територіальної громади загалом. Громада є специфічним соціальним інститутом, який регулює суспільну життєдіяльність (Лехо-летова, Лях, Спіріна, 2022).

Також, варто зазначити, що до власних повноважень територіальної громади належать: благоустрій території, громадська безпека, залучення інвестицій, економічний розвиток, розвиток підприємництва, попереднє планування розвитку громади, формування бюджету, управління земельними ресурсами, розвиток місцевої інфраструктури, організація пасажирських перевезень на території громади (Територіальні громади в умовах децентралізації, 2020). Делегованими повноваженнями територіальної громади є соціальна допомога; адміністративні послуги; управління закладами загальної середньої освіти та закладами дошкільної освіти; первинна медична допомога; організація громадських просторів та утримання спортивних майданчиків (Територіальні громади в умовах децентралізації, 2020).

Німецький соціолог, філософ, який досліджує питання публічного простору Ю. Габермас, звертає увагу, що це простір створений приватними особами для обговорення та вирішення питань соціального середовища, територіальної громади зокрема. Водночас, Х. Арндт наголошує, що давньогрецька агора й римський форум є класичними публічними просторами, які були місцем, де обговорювалися соціально значущі питання. У наукових працях П. Бурдье

рекомендовано підхід до аналізу публічного простору за функційним розподілом: економічний, політичний, соціокультурний тощо.

М. Грищенко під терміном «публічний простір територіальної громади» визначає простір населеного пункту, який є відкритим, доступним, постійно діючим для мешканців територіальної громади на безоплатній основі. Науковець наголошує, що такий простір має включати території загального користування, спеціально призначені для користування великої кількості осіб з метою здійснення професійної діяльності, проведення дозвілля, рекреації, соціальної комунікації (Грищенко, 2016).

Основною функцією публічного простору є використання комунікативного потенціалу територіальної громади з метою розвитку соціальної згуртованості.

Соціальна згуртованість пов'язана з відчуттям приналежності до спільноти, громади та із співдружністю, взаємоповагою, взаєморозумінням між її членами. Такі взаємостосунки дають змогу кожному громадянину бути задіяним, небайдужим, мати рівні права, соціально-політичні можливості, бути залученим до прийняття важливих рішень.

Рада Європи розглядає соціальну згуртованість як пріоритет в організації соціального, культурного, політичного життя, як можливість суспільства забезпечувати добробут, соціальне благополуччя своїх громадян через зменшення нерівності та справедливий доступ до існуючих ресурсів.

Соціальна згуртованість визначає існування спільних цінностей та соціальних зв'язків у соціальному середовищі, згоду членів спільноти здійснювати свої обов'язки, діяти заради публічного блага, об'єднуватися задля спільної справи, усвідомлювати себе як відповідальних членів спільноти.

Бачення Ради Європи щодо соціальної згуртованості ґрунтується на ідеях: інвестиції у соціальні права; розбудова спільної соціальної відповідальності; розвиток соціального діалогу та громадянської активності; безпечне майбутнє.

Соціальна згуртованість вимагає взаємодії та співпраці влади, мешканців громади, організацій громадянського суспільства та приватного бізнесу. Також, можемо виокремити такі фактори соціальної згуртованості територіальної громади: позитивне ставлення мешканців

громади один до одного; почуття причетності, тобто люди відчують себе частиною громади; залучення до життя громади та співучасть, командна робота сприяє досягненню спільних цілей.

Процес активізації територіальної громади включає наступні етапи: інформування; отримання зворотного зв'язку від цільової аудиторії; діалог з цільовою аудиторією; партнерство з цільовою аудиторією.

Соціальна згуртованість мешканців територіальної громади передбачає високий рівень міжособистісної довіри, активність та готовність до партнерства в інтересах громади, повагу до правил та норм спільного життя, соціальну відповідальність.

Водночас, соціальну згуртованість можна розглядати і як мету, і як засіб розвитку громади. Соціально згуртовані територіальні громади більш привабливі для життєдіяльності та інвестицій, вони з більшою готовністю використовують інструменти ефективного розв'язання конфліктних ситуацій (діалогові практики, фасилітація, медіація, кола вирішення конфліктів) задля захисту суспільних норм, правил та моральних цінностей.

На окрему увагу заслуговує роль місцевого соціально-відповідального бізнесу у процесах згуртування громади, адже бізнес не лише створює робочі місця, але також і безпосередньо бере участь у формуванні місцевого бюджету, тому можливості впливу бізнесу на процеси згуртування громади важко переоцінити. Важливо розуміти, що для бізнесу інвестиція у розвиток суспільства і згуртованість громади – це, насамперед, інвестиція у власний розвиток, адже такий розвиток забезпечує кращі умови ведення господарської діяльності і більшу мотивацію працівників у середньо- та довгостроковій перспективі.

Фонд Східна Європа (ФСЄ), реалізуючи численні міжнародні проекти, з 2008 року системно підтримує розвиток громадянського суспільства в Україні. Станом на червень 2023 року, командою Фонду реалізовано понад 100 проектів та програм, інвестовано в розвиток України близько \$30 млн.

Програма «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) фінансується Швейцарією і виконується Фондом Східна Європа у співпраці з Мінцифрою

починаючи з 2015 року. В межах виконання цієї Програми ФСЄ підтримує створення центрів активності громадян у пілотних громадах в 6 областях України: Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Луганській, Одеській і Чернігівській. Головна ідея відкриття цих закладів – створення додаткових можливостей для розвитку громадянського суспільства у громаді, проведення навчань з цифрової грамотності та цифрової гігієни, спрощення доступу до електронних послуг тощо. На цей час створено та функціонує 7 центрів активності громадян, до кінця 2023 року планується відкриття ще трьох.

Центр активності громадян – це місце для навчання та саморозвитку людей незалежно від віку і сфери діяльності.

Мета діяльності Центру: удосконалити діалог між владою та громадою та підвищити його ефективність.

Центр активності громадян створюється як місце для проведення громадських обговорень та консультацій, фокус-груп та інших форм взаємодії між владою, громадою та бізнесом, а також місце для навчання громадян.

Основні завдання Центру:

- створення публічного простору для самоорганізації активної спільноти громади, генерації нових ідей розвитку громади, а також креативного простору для проведення заходів;
- створення майданчику для відкритого соціального діалогу між владою, бізнесом та жителями громади для обговорення актуальних проблем та потреб;
- створення центру сучасних інформаційних технологій – організація ознайомлення жителів громади та їх доступу до цифрових інструментів та електронних сервісів;
- створення умов для організації та проведення семінарів, тренінгів та практикумів на теми актуальні для мешканців громади.

Довготривалі результати створення Центру: розвиток соціального партнерства та соціальної відповідальності у контексті забезпечення розвитку людського потенціалу; підвищення рівня інвестиційної привабливості завдяки розвитку інфраструктури та створенню цілісної системи ефективної взаємодії усіх зацікавлених груп (влади-бізнесу-населення); підвищення рівня соціально-психологічного задоволення молоді життям у громаді (*Активні програми | Фонд Східна Європа, 2023*).

Яскравим прикладом ефективного функціонування такого громадського простору у громаді є Центр активності громадян у селі Війтівці (Вінницька область Хмільницький район), створений Війтівецькою сільською радою за підтримки EGAP та Агрохолдингу «Астарта». Центр стартував у 2020 році і працює за принципом відкритого календаря, при цьому кожен житель громади має можливість провести та/або взяти участь у заходах. Під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну заклад став також центром інтеграції внутрішньо-переміщених осіб, які прибули з прифронтових регіонів. Щотижневі зустрічі громадських організацій, навчання, майстеркласи, заходи для дітей – все це без сумніву сприяє згуртованості жителів і підвищенню їхньої мотивації до спільної участі в розвитку громади.

Висновки. Отож, не існує універсальної рекомендації, пропозиції, за допомогою яких

можна формувати чи підтримувати згуртованість у територіальній громаді. На формування соціальної згуртованості впливають різні чинники, які можуть спрацювати в одному випадку та бути непридатними в іншому. Для фахівців, які опікуються темою соціальної згуртованості територіальної громади, важливо усвідомлювати ситуацію в громаді, з якою вони працюють й застосовувати методи, які відповідають контексту та потребам мешканців, залучених до діяльності. Варто також зазначити, що робота над згуртуванням громади є не разовими заходами, а тривалим процесом. Дієвою формою для навчання та саморозвитку людей незалежно від віку і сфери діяльності, розвитку соціальної згуртованості, майданчиком для налагодження діалогу між владою і громадою є центр активності громадян, що доведено результатами численних проєктів, зреалізованими фахівцями Фонду Східна Європа (<https://eef.org.ua>).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Активні програми | Фонд Східна Європа. *East Europe Foundation*. URL: <https://eef.org.ua/aktyvni-programy/> (дата звернення: 15.06.2023).
2. Безпалько О. М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1(33). С. 116–123.
3. Беновська Л. Я. Територіальна громада як суб'єкт регулювання розвитку територій: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 30–39.
4. Горин В. П. Проблеми застосування бюджету участі у стимулюванні розвитку територіальних громад. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів і права в умовах сучасних викликів* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11 жовт. 2022 р.). Полтава, 2022. С. 38–40.
5. Грищенко М. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження. *Соціологія*. 2016. 1(7). 3138 с.
6. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 року № 254к/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
7. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
8. Лях Т. Л., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота* / ред. О. Бартош. Ужгород, 2022. С. 178–181. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.178-181
9. Патицька Х. О. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4(108). С. 320–328.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 року № 280/97-ВР. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>
11. Спіріна Т. П. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника.. *Information and innovative technologies in the turbulence era* : монографія. Katowice, 2022. Р. 232–249. URL: <https://doi.org/10.54264/M014> (дата звернення: 26.05.2023).
12. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку : монографія / за ред. Кравцова В. С., Сторонянської І. З. Львів : ДУ«Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
13. Тимечко І. Р. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1(7). С. 164170.

REFERENCES:

1. Active programs | East Europe Foundation. (2023). East Europe Foundation. <https://eef.org.ua/en/aktyvni-programy/>
2. Benovska, L. Ia. (2018). Terytorialna hromada yak subiekt rehuliuвання rozvytku terytorii: teoretychni aspekty [Territorial community as a subject of territorial development regulation: theoretical aspects]. *Rehionalna ekonomika, 1*, 30–39 [in Ukrainian].
3. Bezpalko, O. M. (2019). Rol terytorialnykh hromad u zabezpechenni mistsevoho ekonomichnoho rozvytku: teoretychni zasady doslidzhennia [The role of territorial communities in ensuring local economic development: theoretical foundations of the study]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia, 1*(33), 116–123. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13> [in Ukrainian].
4. Horyn, V. P. (2022). Problemy zastosuvannya biudzhetu uchasti u stymuliuванні rozvytku terytorialnykh hromad [Problems of using the participation budget in stimulating the development of territorial communities]. *Aktualni problemy ekonomiky, obliku, finansiv i prava v umovakh suchasnykh vyklykiv – Actual problems of economy, accounting, finance and law in the conditions of modern challenges* : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 38–40). Poltava [in Ukrainian].
5. Hryshchenko, M. (2016). Publichnyi prostir mista yak obiekt sotsiologichnoho doslidzhennia [The public space of the city as an object of sociological research]. *Sotsiologhiia, 1*(7), 31–38 ; Kotukov, O. (2015). Teoretychni zasady formuvannya publichnoho ta publichno-politychnoho prostoriv [Theoretical foundations of the formation of public and public-political spaces]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia, 43*, 65–73 [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy № 254k/96-vr/ (vid 28 cherv. 1996 roku) [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-vr]. (June 28 1996). zakon.rada.gov.ua ; retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> [in Ukrainian].
7. Kontseptsiiia reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini. Skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy № 333-p. [The concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Approved by order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 333-p.] (April 1, 2014). [zakon.rada.gov.ua](http://zakon3.rada.gov.ua). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].
8. Kravtsiv, V. S., & Storonianska, I. Z. (2020). Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku : monohrafiia [Territorial communities in conditions of decentralization: risks and mechanisms of development]. Lviv [in Ukrainian].
9. Liakh, T. L., Spirina, T. P., & Lekholetova, M. M. (2022). Metody otsinky terytorialnoiu hromadoiu vlasnykh potrebu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia : Pedagogika* [Methods of assessment by the territorial community of its own needs]. *Sotsialna robota, 1*(50), 178–181. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> [in Ukrainian].
10. Patytska, Kh. O. (2014). Terytorialna hromada v polityko-pravovii praktytsi suchasnoi Ukrainy [Territorial community in political and legal practice of modern Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, 4*(108), 320–328 [in Ukrainian].
11. Spirina, T. P. (2022). Pryiniattia efektyvnykh rishen yak skladova profesiinoi kultury sotsialnoho pratsivnyka [Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker]. *Information and innovative technologies in the turbulence era* (pp. 232–249). URL: <https://doi.org/10.54264/M014> [in Ukrainian].
12. Tymechno, I. R. (2017). Uzahalnennia pidkhodiv shchodo sutnosti terytorialnoi hromady Ukrainy [Generalization of approaches regarding the essence of the territorial community of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu, 1*(7), 164–170 [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini : vid 21 trav. 1997 roku № 280/97-VR [The Law of Ukraine On Local Self-Government in Ukraine: from May 21. No. 280/97-VR of 1997]. zakon.rada.gov.ua ; retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page> [in Ukrainian].